

CHAQIRIQQACHA HARBIY TA'LIM TALABALARIDA PEDAGOGIK IMKONIYATLARINI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOYIY-PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

A.Yu.Sotvoldiyev

*Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti Harbiy
ta'lim fakulteti dotsenti*

Ermanov Iskandar Rashidjon o'g'li

*Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti
CHXT yo'nalishi magistranti*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada chaqiriqqacha harbiy ta'lim talabalarida pedagogik imkoniyatlarni shakllantirishning ijtimoiy-psixologik mexanizmlari tahlil qilinadi. Harbiy ta'lim jarayonida talabalarning kasbiy-pedagogik tayyorgarligi, jamoaviy faoliyatga moslashuvi, kommunikativ madaniyati, liderlik salohiyati, psixologik barqarorligi va reflektiv fikrlashini rivojlantirish masalalari yoritiladi. Maqolada pedagogik imkoniyatlarning shakllanishiga ta'sir etuvchi motivatsiya, ijtimoiylashuv, psixologik moslashuv, o'zini o'zi boshqarish, jamoaviylik va refleksiya kabi mexanizmlarning mazmuni ochib beriladi. Shuningdek, vaziyatli-trening texnologiyasi, muammoli ta'lim, rolli o'yinlar, amaliy treninglar va reflektiv tahlilning harbiy ta'lim talabalarini pedagogik faoliyatga tayyorlashdagi o'rni asoslanadi. Tadqiqot natijasida chaqiriqqacha harbiy ta'lim talabalarining pedagogik imkoniyatlarini samarali shakllantirish bo'yicha metodik tavsiyalar ilgari suriladi.*

Kalit so'zlar: *chaqiriqqacha harbiy ta'lim, pedagogik imkoniyatlar, ijtimoiy-psixologik mexanizmlar, motivatsiya, jamoaviylik, liderlik, psixologik barqarorlik, refleksiya, vaziyatli-trening texnologiyasi, kommunikativ madaniyat.*

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimida yoshlarni nafaqat bilimli, balki mas'uliyatli, mustaqil fikrlaydigan, ijtimoiy faol va kasbiy faoliyatga tayyor shaxs sifatida shakllantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, chaqiriqqacha harbiy ta'lim yo'nalishida tahsil olayotgan talabalarni tayyorlash jarayoni o'ziga xos ahamiyatga ega. Chunki ushbu talabalar kelajakda yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalaydigan, ularda intizom, mas'uliyat va jamoaviylikni shakllantiradigan pedagog mutaxassislar sifatida faoliyat yuritadi.

Chaqiriqqacha harbiy ta'lim talabalarining kasbiy tayyorgarligi faqat harbiy bilim va amaliy ko'nikmalar bilan cheklanmaydi. Ularning pedagogik imkoniyatlari, ya'ni ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil eta olish qobiliyati, pedagogik vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishi, jamoa bilan ishlashi, muloqot madaniyati, liderlik salohiyati hamda psixologik barqarorligi ham muhim hisoblanadi. Shu sababli pedagogik imkoniyatlarni

shakllantirish jarayoniga ta'sir etuvchi ijtimoiy-psixologik mexanizmlarni ilmiy jihatdan o'rganish dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

Harbiy ta'lim muhiti o'zining intizomga asoslanganligi, jamoaviy faoliyat ustuvorligi, buyruq va mas'uliyat tizimi bilan boshqa ta'lim yo'nalishlaridan farq qiladi. Bunday muhit talabdan nafaqat bilim, balki iroda, bardoshlilik, o'zini boshqarish, jamoa manfaatini anglash va stressli vaziyatlarda to'g'ri yo'l tutishni talab qiladi. Shu jihatdan, chaqiriqqacha harbiy ta'lim talabalarida pedagogik imkoniyatlarni shakllantirishda ijtimoiy-psixologik mexanizmlar alohida o'rin tutadi.

Pedagogik imkoniyatlar — bu talabning kelajakdagi pedagogik faoliyatga tayyorligini ifodalovchi bilim, ko'nikma, shaxsiy sifat va kasbiy salohiyatlar majmuidir. Chaqiriqqacha harbiy ta'lim talabalarida bunday imkoniyatlar quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi:

- kasbiy-pedagogik bilimlar;
  - amaliy faoliyatni tashkil eta olish;
- jamoa bilan ishlash;
- kommunikativ madaniyat;
  - liderlik ko'nikmalari;
  - psixologik barqarorlik;
  - refleksiv fikrlash;
  - mas'uliyat va intizom.

Harbiy ta'lim talabasi kelajakda faqat bilim beruvchi mutaxassis emas, balki tarbiyachi, tashkilotchi, lider va psixologik jihatdan barqaror shaxs sifatida namoyon bo'lishi zarur. Shu sababli uning pedagogik imkoniyatlarini rivojlantirish kompleks yondashuvni talab qiladi.

Chaqiriqqacha harbiy ta'lim talabalarida pedagogik imkoniyatlarni shakllantirishda vaziyatli-trening texnologiyasi samarali metodik yondashuvlardan biri hisoblanadi. Ushbu texnologiya muammoli vaziyatlar, case-study, rolli o'yinlar, trening mashg'ulotlari va refleksiv tahlilni o'zaro uyg'unlashtiradi.

Vaziyatli-trening texnologiyasi orqali talabalar:

- pedagogik muammolarni tahlil qiladi;
- harbiy-pedagogik vaziyatlarda qaror qabul qiladi;
- jamoa bilan muhokama olib boradi;
- turli rollarni bajarib ko'radi;
- o'z xatti-harakatlarini tahlil qiladi.

Masalan, talabaga “guruhdagi intizomiy muammo”, “jamoa ichidagi nizoli holat”, “talabning passivligi”, “liderlik vaziyatida qaror qabul qilish” kabi real yoki realga yaqin vaziyatlar beriladi. Talabalar ushbu muammoni tahlil qilib, yechim taklif etadi, rolli mashg'ulot orqali uni amaliy sinab ko'radi va yakunda o'z faoliyatiga baho beradi. Bu jarayon pedagogik fikrlash, kommunikativ madaniyat, liderlik va psixologik barqarorlikni rivojlantirishga xizmat qiladi

Chaqiriqqacha harbiy ta'lim talabalarida pedagogik imkoniyatlarni shakllantirishda o'qituvchining shaxsiy namunasi va kasbiy yondashuvi katta ahamiyatga ega. Pedagog nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyachi, yo'naltiruvchi, tashkilotchi va psixologik qo'llab-quvvatlovchi shaxs sifatida faoliyat yuritadi. Uning adolatligi, talabchanligi, muloqot madaniyati, kasbiy mas'uliyati va shaxsiy intizomi talabalar uchun namunaga aylanadi.

Pedagog:

- talabalarning individual xususiyatlarini hisobga olishi;
- ularni mustaqil fikrlashga undashi;
- jamoaviy faoliyatga jalb qilishi;
- murakkab vaziyatlarni tahlil qilishga o'rgatishi;
- refleksiv fikrlashni rag'batlantirishi lozim.

Shundagina talabalarda pedagogik imkoniyatlar tizimli va barqaror ravishda shakllanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, chaqiriqqacha harbiy ta'lim talabalarida pedagogik imkoniyatlarni shakllantirish murakkab, ko'p bosqichli va ijtimoiy-psixologik omillar bilan chambarchas bog'liq jarayondir. Ushbu jarayonda motivatsiya, ijtimoiylashuv, psixologik moslashuv, jamoaviylik, liderlik, kommunikativ madaniyat, psixologik barqarorlik va refleksiya asosiy mexanizmlar sifatida namoyon bo'ladi.

Harbiy ta'lim talabasi kelajakda nafaqat harbiy bilim va amaliy ko'nikmalarga ega bo'lgan mutaxassis, balki yoshlarni tarbiyalay oladigan, jamoani boshqara oladigan, murakkab pedagogik vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qila oladigan shaxs sifatida shakllanishi zarur. Shu jihatdan, pedagogik imkoniyatlarni rivojlantirishda vaziyatli-trening texnologiyasi, interfaol metodlar, rolli o'yinlar, muammoli topshiriqlar va refleksiv tahlil alohida samaradorlikka ega.

Mazkur jarayonni tizimli tashkil etish harbiy ta'lim fakultetlarida o'quv-tarbiya sifatini oshirish, talabalarning kasbiy tayyorgarligini mustahkamlash va ularni kelajkdagi harbiy-pedagogik faoliyatga puxta tayyorlash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi 267-son qarori. 2023-yil 29-iyun.
3. Azizxo'jayeva, N. N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent, 2006.

4. Bandura, A. Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory. Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1986.
5. Deci, E. L., & Ryan, R. M. The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 2000, 11(4), 227–268.
6. Kolb, D. A. *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1984.
7. Schön, D. A. *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. New York: Basic Books, 1983.
8. Harbiy pedagogika va harbiy psixologiya bo'yicha o'quv qo'llanmalar. Toshkent.